

Neoliberalizem in teorije države: politika, ekonomija, družba

Objavljeno v knjižni zbirki Politika:

Simona Kustec Lipicer (ur.)

Politične vsebine in volilna kampanja

Alenka Krašovec (ur.)

Volitve v Evropski parlament 2009

Tomaz Deželan

Nasproti evropskemu federalizmu?

Simona Kustec Lipicer, Samo Kropivnik, Tomaz Deželan, Alem Maksuti

Volilni programi in stališča

Drago Zajc, Samo Kropivnik, Simona Kustec Lipicer

Od volilnih programov do koalicijskih pogodb

Janko Prunk, Metka Rangus

Sto let življenja slovenskih političnih strank: 1890–1990

Danica Fink Hafner (ed.)

***The Development of Civil Society in the Countries
on the Territory of the Former Yugoslavia since 1980s***

Danica Fink Hafner, Matej Knep, Meta Novak

The Slovenian Greens: From Early Success to Long-Term Failure

Damjan Lajh, Meta Novak

***Organizirana civilna družba v procesih odločanja na ravni
Evropske Unije***

Meta Novak

Izražanje političnih mnenj v anketah

Danica Fink Hafner, Matej Knep, Meta Novak

Razvoj slovenskih zelenih strank v primerjalni perspektivi

Danica Fink Hafner, Boštjan Slatenšek

Teokracija: Talibski režim v Afganistanu 1996–2001

Elena Nacevska

Women in Politics in Western Balkan Countries

Tomaž Deželan

Izzivi politične participacije mladih

Marko Lovec (ed.)

Populism and attitudes towards the EU in Central Europe

Danica Fink Hafner

Britanska demokracija: suverenost parlamenta

Danica Fink Hafner

Populizem

Alenka Krašovec, Tomaž Deželan (ur).

Volilno leto

Neoliberalizem in teorije države: politika, ekonomija, družba

Marko Hočevar

Marko Hočevar

NEOLIBERALIZEM IN TEORIJE DRŽAVE:
POLITIKA, EKONOMIJA, DRUŽBA

Knjižna zbirka POLITIKA

Urednica: Alenka Krašovec

Izdajatelj in založnik: UL, FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Za založbo: Iztok Prezelj, dekan

Ljubljana, 2021

Copyright © po delih in v celoti FDV 2021, Ljubljana.

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Recenzenta: ddr. Rudi Rizman in dr. Tibor Rutar

Jezikovni pregled: Barbara Korun

Naslovnica: Janko Testen

Prelom: Darinka Knapič

Naklada: 100 izvodov

Tisk: Cicero d. o. o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

321.01

HOČEVAR, Marko, 1991-

Neoliberalizem in teorije države : politika, ekonomija, družba / Marko Hočevar. -
Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2021. - (Knjižna zbirka Politika)

ISBN 978-961-235-998-0

COBISS.SI-ID 81284867

Vsebina

<i>Seznam preglednic</i>	viii
<i>Seznam kratic</i>	ix
<i>O avtorju</i>	xi
1 Uvod: politična teorija, neoliberalizem in država	15
1.1 Koncept države v politični znanosti	16
1.2 Politična teorija, država in neoliberalizem: od neoliberalnih teorij države do teorij neoliberalne države	20
1.3 Struktura in namen knjige	23
2 Država blaginje, politično-ekonomske spremembe in vzpon neoliberalizma	27
2.1 Država blaginje in fordizem	27
2.2 Strukturne spremembe in vzpon neoliberalizma	33
3 Neoliberalizem in teorije države	41
3.1 Von Hayekovo razumevanje odnosa med državo, vladavino prava in trgom	42
3.1.1 Problem razpršene vednosti, spontani red in nemožnost načrtovanja	42
3.1.2 Država in vladavina prava	47
3.2 Friedmanova teorija države: politika, trg in svoboda	59
3.2.1 Svoboda, politika in trg	60
3.2.2 Država in širitev trga	66
3.3 Neoliberalizem, vladavina prava in država kot orodje kapitala	74
4 Od konkurenčne h konsolidirajoči se državi	81
4.1 Teorije konkurenčne države	82
4.1.1 Philip Cerny, globalizacija in vzpon konkurenčne države	83
4.1.2 Joachim Hirsch in marksistična teorija konkurenčne države	88

4.1.3	Bob Jessop in prehod od konkurenčne države h konkurenčnem režimu	93
4.2	Kriza 2008 in transformacija države	98
4.2.1	Fiskalna kriza države in vzpon neoliberalizma	99
4.2.2	Kriza 2008, država dolga in konsolidirajoča se država	103
4.2.3	EMU, ECB in evropska konsolidirajoča se država	107
4.3	Kapitalizem, konkurenčnost in povratek k nacionalni državi?	110
5	Država kot podjetje	119
5.1	Neoliberalna vladna racionalnost in podjetizacija države	120
5.1.1	Neoliberalizem, močna država in prosti trg	120
5.1.2	Neoliberalna država – zaton suverenosti in prehod od vladanja k vladovanju	127
5.2	Teorija podjetniške države	131
5.2.1	Kritika neoliberalnega modela države	133
5.2.2	Podjetniška država in misijski kapitalizem	137
5.3	Država in podjetništvo kot temelj neoliberalizma?	144
6	Zaključek	151
6.1	Politična teorija in neoliberalna država	151
6.2	Politična teorija in teorija države v kontekstu krize COVID-19 ...	156
	<i>Viri</i>	161
	<i>Stvarno in imensko kazalo</i>	173

Seznam preglednic

<i>Preglednica 1:</i> Razlagalne in normativne teorije države	20
<i>Preglednica 2:</i> Neoliberalne teorije države in teorije neoliberalne države	21
<i>Preglednica 3:</i> Teorije konkurenčne države	109

Seznam kratic

ECB	Evropska centralna banka
EK	Evropska komisija
EMU	Ekonomska in monetarna unija
EP	Evropski parlament
EU	Evropska unija
IKT	informatijsko-komunikacijske tehnologije
MDS	Mednarodni denarni sklad
NJM	novi javni menedžment
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SB	Svetovna banka
UTD	univerzalni temeljni dohodek

O avtorju

dr. HOČEVAR, Marko – je asistent za področje politologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja s politično teorijo, politično filozofijo, politično zgodovino, kritiko politične ekonomije, krizo liberalne demokracije in z različnimi teorijami države.

Knjiga je nastala na temelju dolgoletnega raziskovanja tekom doktorskega študija in po njem.

Raziskovalno delo je v zadnjem letu potekalo v okviru raziskovalnega programa P5-0136 Politološke raziskave, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

1 **Uvod: politična teorija, neoliberalizem in država**

Predmet analize v pričujoči knjigi so različne teorije države, ki bodisi slikajo, kakšna naj bo neoliberalna država, bodisi poskušajo razložiti, kako deluje neoliberalna država. Strukturne spremembe in spremembe na idejni ravni glede tega, kaj je država, kaj naj bi bile njene naloge, so prinesle številne spremembe v delovanju države v zadnjih 40 letih v primerjavi s keynesijsko državo blaginje. Države so začele slediti različnim normativnim neoliberalnim teorijam države, ki so utemeljevale, da mora država čim več stvari prepustiti trgu. Ko so se te ideje dejansko začele implementirati v praksi in so države vse bolj začele uvajati različne neoliberalne javne politike, je to zahtevalo tudi nove razlagalne teorije države, ki so poskušale razložiti in opisati ključne spremembe države, njenih podsistemov, drugačen odnos med državo, ekonomijo in družbo.

Vprašanje države in neoliberalizma je ključnega pomena, kajti ob prelomu tisočletja so različni teoretiki v kontekstu vzpona in stabilizacije neoliberalizma razglašali konec in/ali zaton moči države. Nekateri neoliberalni gurugi so slavili takšne napovedi (Ohmae, 1995; Guéhenno, 2000), radikalni politični filozofi in teoretiki pa so ob tem iskali tudi načine, kako rekonceptualizirati odpor in upor zoper kapital onkraj meja nacionalnih držav v pogojih zloma realsocializma (Negri in Hardt, 2003). Tudi bolj previdni analitiki so v procesih globalizacije, financializacije, razvoja tehnologije in krepitve moči kapitala videli nevarnost, da bo država mogoče res kaj kmalu postala relikv preteklosti. Globalni trg, nadnacionalne politične organizacije ter multinacionalne korporacije naj bi zavladale svetu in usmerjale gospodarstva in družbe, moč države pa naj bi postajala vse bolj omejena v dosegu in obsegu regulacije (glej Crouch, 2011; Crouch, 2013; George, 2015a; George, 2015b; Mastnak, 2015; Bauman, 2018).

Toda finančna kriza 2008 in kriza pandemije COVID-19 sta to prepričanje dodobra zamajali in spremenili. V tem kontekstu je danes dejstvo, da »država ostaja najbolj pomembna politična enota v modernem svetu«

(Huber et al., 2015: 1). Države so reševale kapitalizem po krizi 2008, danes pa so tudi glavni dejavni akterji v kriznem menedžmentu COVID-19, trgi in kapital pa so popolnoma odvisni od delovanja držav. Države so začele celo odkrito (so)financirati različne oblike temeljnih dohodkov za različne skupine ljudi. V tem kontekstu obstaja vse večje sprejemanje povečanega socialno-ekonomskega vmešavanja države, hkrati pa tudi obstajajo večja pričakovanja do države, zlasti v zvezi z vprašanjem brezposelnosti in regulacije trga delovne sile (EBRD, 2020).

Delovanje države v kriznih obdobjih zariše nove horizonte mišljenja in delovanja, država pa se najpogosteje pojavi kot ključni igralec v reševanju kompleksnih kriz. Acemoglu in Robinson ugotavljata, da je proaktivno delovanje države v kontekstu kriz ključnega pomena:

Napredek človeštva je dejansko v veliki meri odvisen od državne vloge in zmogljivostih pri sprejemanju novih izzivov, medtem ko družba postaja močnejša in pozornejša. Če bi krepitev državne zmogljivosti preprečili, še preden se dobro začne, bi onemogočili takšen razvoj. Še posebej pomembno je, da si država poveča pristojnosti ob gospodarskih in družbenih krizah. (Acemoglu in Robinson, 2021: 640)

V tem kontekstu še vedno velja ugotovitev Carnoya, da če želimo »razumeti / ... / Državo v kontekstu tega sistema« moramo »razumeti temeljno dinamiko družbe« (Carnoy, 1984: 3) in tudi temeljna protislovja, ki jih določa in uokvirja trenutna modaliteta kapitalističnega produkcijskega načina. Zato je refleksija sodobnih teorij države, ki premišljajo neoliberalno državo in ki se različno pozicionirajo do neoliberalizma, še toliko bolj nujna, saj nam lahko pomaga razumeti trenutno delovanje držav, hkrati pa je lahko pomembna osnova za nadaljnji razvoj teorij države v postkovidnih razmerah.

1.1 Koncept države v politični znanosti

Koncept države je eden ključnih politoloških konceptov: »Noben koncept ni bolj pomemben za politični diskurz in politično analizo od koncepta države« (Hay in Lister, 2005: 1). Toda v politični znanosti je dejstvo, da se različni teoretiki »ne strinjajo glede najbolj pomembnih vprašanj, ki jih lahko naslovimo – Kaj je država? Kaj dela država? Kako je organizirana?« (Cudworth in McGovern, 2007: 1). Held ugotavlja, da se zdi, da je »država – oz. 'vladni aparat' – povsod, da regulira pogoje naših življenj od

registracije rojstva do mrliškega lista. Toda naravo države je težko razumeti /.../. Nič ni bolj centralnega za politično in družbeno teorijo, kot je narava države, in hkrati ni nič bolj izpodbijano« (Held, 2000: 11).

Državo različni teoretiki definirajo na različne načine, ob tem pa je tudi dejstvo, da se sama država skozi človeško zgodovino spreminja. Dunleavy in O'Leary (1987) nazorno orišeta to kompleksnost in izmuzljivost koncepta države:

Država je beseda, ki je na jeziku vseh. Tehokrati trdijo, da lahko z njo upravljajo, sodniki trdijo, da lahko zaznajo njene interese, politiki pa, da jo znajo voditi. Ždi se, da liberalci verjamejo, da bi morala biti država »arbiters«, »sodnik«, regulator /.../ nasprotujočih si interesov v družbi. Nasprotno pa so marksisti državo obsodili kot »instrument« ali »izvršni odbor« dominantnega razreda. Cinični realisti so državo videli kot elitistično organizacijo manipulatorjev in/ ali parazitov, ki uporabljajoč »politične formule« zavaja množice navadnih državljanov. Nekateri intelektualci državo pojmujejo kot kondenzacijo vseh odnosov moči v družbi, kot nadzorni sistem ali kot avtonomen stroj, ki celotne družbe napaja z domoljubnimi ali nacionalističnimi ideologijami. Drugi želijo državo »razbiti« ali pa povzročiti, da se umakne v zgodovinski spomin. (Dunleavy in O'Leary, 1987: 6)

Dunleavy in O'Leary razlikujeta med dvema možnima okviroma za razumevanje države. Prvič, državo lahko definiramo v *organizacijskem* smislu: država je torej »skupek vladnih institucij, relativno novejšega izvora. Vlada je proces oblikovanja pravil, nadziranja, vodenja in reguliranja« (Dunleavy in O'Leary, 1987: 1). Država temelji predvsem na skupku posebnih institucij, ki se razlikujejo od preostalih družbenih institucij, kar omogoča razlikovanje med javno in zasebno sfero. Država tudi temelji na suverenosti znotraj njenega teritorija in ima monopol prisile. Za delovanje države sta ključnega pomena birokracija ter zmožnost pobiranja davkov, ki so nujni za njeno delovanje (Dunleavy in O'Leary, 1987: 1–3). Drugi širši okvir obsega funkcije države, in sicer v dveh podobah: 1. določene teorije države definirajo državo kot skupek institucij, ki zasledujejo specifične cilje; 2. določene teorije države definirajo državo glede na posledice njenega delovanja (reprodukcija družbene kohezije)¹ (Dunleavy in O'Leary, 1987: 3–5).

1 Pomembno je poudariti, da – ko govorimo o državi – lahko razlikujemo med državnim aparatom ter državno oblastjo. Gre za znano razlikovanje v politologiji, in sicer med *polity* in *polity*. Torej vsako državo tvori skupek institucij – *polity*, v katerih potekajo

Dejstvo je, da »na državo lahko gledamo kot na ključno formacijo moderne politike. Navkljub temu ni konsenza o njenem pojmu, še težje pa je govoriti o obstoju ene splošne teorije države« (Pavlović, 2010: 12). Države tako »predstavljajo premikajočo se tarčo zaradi svoje zapletene razvojne logike in ker jih nenehno poskušajo spremeniti« (Jessop, 2006: 111). Torej, čeprav »vsi navadno mislimo, da vemo, o čem govorimo, ko govorimo o državi, je koncept države notorično težko definirati«² (Hay in Lister, 2005: 1).

Osnovno in najbolj uveljavljeno ter uporabljano definicijo moderne države je oblikoval znameniti sociolog Max Weber. Državo je opredelil kot entiteto, ki ima monopol nad legitimno uporabo sredstev prisile. Weber je poudarjal, da je moderno državo treba opredeliti »v smislu specifičnih sredstev, ki so značilna za njo /.../«, predvsem pa jo zaznamuje monopol nad »uporabo fizične prisile« (Weber 1946: 77–78). Na drugem mestu Weber izpostavlja, da o državi lahko govorimo, kadar znotraj politične organizacije upravni aparat »uspešno ohranja sklicevanje na monopol legitimne rabe fizične prisile v uveljavljanju njenega reda«³ (Weber, 1978: 54). K temu še dodaja, da je »uporaba sile /.../ dojeta kot legitimna le v meri, ko je bodisi dovoljena bodisi predpisana s strani države« (Weber, 1978: 56). Ta opredelitev je postala splošno sprejeta in predstavlja eno izmed temeljnih politoloških in socioloških razlag specifičnosti države.

Tilly ponuja sledečo definicijo države: »Organizacija, ki nadzira prebivalstvo na definiranem ozemlju, je *država*: 1. če se jo lahko razlikuje od ostalih organizacij, ki delujejo na istem ozemlju; 2. če je avtonomna, 3. centralizirana in 4. če so njeni deli formalno koordinirani med seboj« (Tilly, 1975: 70). Pierson (2004: 5–26), sklicujoč se na Webrovo opredelitev temeljnih značilnosti moderne države, navaja devet značilnosti moderne države:

-
- odločevalski procesi in oblikovanje političnih strategij, hkrati pa se v njih izvajajo javne politike in ukrepi – *policy* (glej Fink Hafner, 2002; 2007; Hajer, 2003). V tem kontekstu nekateri državo razumejo kot orodje, nekateri kot odnos, drugi proučujejo predvsem učinke državne oblasti (Jessop, 2006).
2. Nekateri gredo tudi tako daleč, da izpostavljajo, da naj bi bila »država /.../ (konceptualna) fikcija, koncept, ki ga uporabljajo določene skupine, da zamaskirajo njihove lastne interese pod pretvezo javnega interesa« (Dunleavy in O'Leary, 1987: 42).
 3. Edelman poda še nekoliko bolj dramatični opis države. Zapiše, da država »prinaša koristi in preti /.../. Država je abstrakcija, toda v njenem imenu se ljudi zapira ali pa postanejo bogati /.../ ali ubiti v vojnah« (Edelman, 1964: 1). Gre za slikanje omnipotentnosti države, ki ima moč, da odloča o represivnih nalogah. V tem kontekstu je takšna opredelitev v skladu s temeljno Webrovo idejo.

monopol nad sredstvi prisile, teritorialnost, suverenost, ustavnost, brezosebna oblast in vladanja, birokracija, legitimnost, državljanstvo, davčni sistem. Della Porta (2003: 8) podobno navaja tri temeljne značilnosti države: teritorialnost zapovedovanja, monopol nad legitimno silo in pa brezosebna zapovedovanja. V politični znanosti se je torej uveljavila konceptualizacija države kot politične skupnosti, za katero je značilen centraliziran aparat, ki ima monopol prisile, ki se uveljavlja na točno določenem zamejenem teritoriju nad populacijo, ki jo tvorijo državljani in nedržavljeni. Vsaka država temelji na pravnih pravilih, na javni upravi/birokraciji, ki izvršuje ta pravila; obstajati morajo nekakšne pravne in politične procedure, ki zagotavljajo legitimnost javne oblasti. Vsaka država priznava drugi državi suverenost in legitimnost monopola nad uporabo prisile na njenem teritoriju (meddržavni sistem, ki se uveljavi z vestfalskim mirom 1648 in še pred tem z načelom *Cuius regio, eius religio* - Čigar dežela/zemlja – tega vera); hkrati pa je vsaka moderna država odvisna od davčnega sistema in pobiranja davkov, ki so ključni za preživetje države.

Navkljub tej relativno splošno sprejeti opredelitvi države, pa v politologiji obstajajo številne teorije in konceptualizacije države. Različne teorije razumejo in razlagajo državo na popolnoma različne načine. V politični znanosti obstaja glede vprašanja koncepta države pravi »konceptualni kaos« (Jessop, 2006: 111). Znotraj širših teorij države obstajajo številne (pod)teorije države – v politični znanosti in tudi v družboslovju nasploh obstajajo različne marksistične, liberalne, pluralistične, neoliberalne, foucaultovske, feministične idr. teorije države, ki vse naslavljajo različne aspekte prepletanja politične, družbene in ekonomske moči⁴.

Ob tem pa obstaja v družboslovju tudi problem glede razumevanja konceptov, oziroma glede različnih pomenov istih konceptov v različnih teorijah (Rutar, 2018: 9). V tem okviru se zdi, da drži Jessopovo opažanje, da se »državo preučuje iz mnogih zornih kotov, toda nobena teorija ne more popolnoma zajeti in razložiti kompleksnosti države« (Jessop, 2006: 111). Ne glede na to, ali razumemo državo kot orodje patriarhalnega zatiranja, kot orodje razrednega zatiranja, kot pogoj svobode, kot institucijo, ki bodisi uravnava bodisi omejuje

4 Primer širše teorije, znotraj katere obstajajo različne teorije države, je marksizem. Znotraj marksizma so se razvile različne instrumenalne, funkcionalistične, strukturalistične ipd. teorije države, ki vse naslavljajo in obravnavajo odnos med državo in kapitalizmom. Za razlago različnih marksističnih teorij države in primerjavo le-tih glej Jessop, 1982; Das, 2006; Furlan, 2014; Rutar, 2016; Hočevar, 2020.

trg, je jasno, da je »koncept države /.../ bistvenega pomena za družbeno, politično in ekonomsko analizo« (Hay in Lister, 2005: 1).

1.2 Politična teorija, država in neoliberalizem: od neoliberalnih teorij države do teorij neoliberalne države

Na področju teorij države lahko razlikujemo med dvema širšima teoretskima usmeritvama: 1. med tisto, ki se osredotoča na vprašanje, kakšna naj bi bila država in kako bi morala delovati – gre torej za bolj normativni in preskriptivni pristop; in 2. med tisto, ki se osredotoča na bolj empirično raziskovanje, kaj je država in kako zares deluje. Gre za razlikovanje med normativnimi/preskriptivnimi teorijami države na presečišču politične teorije in politične filozofije ter razlagalnimi teorijami države⁵ (Held, 2000). Normativne teorije države so v bistvu različne slike in projekcije, kako naj država deluje, kako naj regulira družbo in ekonomijo, kako naj delujejo državne institucije, kaj naj bodo cilji javnih politik ipd. Normativna politična teorija je tako v bistvu politična filozofija, ki se ne ukvarja s tem, kaj in kako je, temveč s tem, kako naj bo. Razlagalne teorije države pa poskušajo opisati in razložiti ključne aspekte in značilnosti države, kako deluje, kako regulira družbo, kako delujejo državne institucije, kaj so cilji javnih politik, kaj je cilj delovanja države ipd. Ukvarjajo se torej s tem, kaj je država, kako deluje država, kako se država spreminja. Gre za razlago politične in ekonomske dejanskosti.

V tem kontekstu naletimo na protislovje med politično filozofijo in politično teorijo v ožjem smislu. Della Porta eksplicitno izpostavlja, da politična filozofija ni del politične znanosti, saj se »politična znanost od politične filozofije razlikuje po tem, da iz svojega okvira izloča moralne sodbe in svojo pozornost posveča zbiranju in razčlenjanju empiričnih dejstev« (Della Porta, 2003: 4). Tudi Hannah Arendt eksplicitno poudarja razliko med politično znanostjo in politično filozofijo:

Poglejte, razlika je pravzaprav v sami stvari. Izraz 'politična filozofija', ki se mi izogibam, je izredno obremenjen s tradicijo. Ko govorim o teh rečeh, akademsko

5 Von Beyme razlikuje med tremi tipi političnih teorij: normativnimi teorijami, empirično-analitičnimi teorijami in dialektično-kritičnimi teorijami (von Beyme, 1974).

ali neakademsko, vedno omenim, da obstaja med politiko in filozofijo nekakšna napetost. Namreč med človekom, kolikor je filozofirajoče, in človekom, kolikor je delujoče bitje. Napetost, ki je pri filozofiji narave ni. Filozof stoji nasproti naravi tako kot tudi vsi drugi ljudje. Ko o tem razmišlja, govori v imenu vsega človeštva. Ni pa nevtralen do politike. Od Platona dalje ne več! (Arendt, 1996: 11–12)

V tem smislu je pomembno poudariti, da je politična znanost empirična znanost, ki se ukvarja s politiko in svetom, ki obstaja. Politična znanost poskuša v čim večji meri izločiti moralne sodbe o tem, kakšna naj bo politika. Gre za pomembno epistemološko razlikovanje, ki je v samem jedru politične znanosti in politične teorije. Toda pri politični teoriji obstaja prepletanje obeh dimenzij: »Politična teorija /.../ leži nekje med oddaljenimi univerzalnostmi normativne filozofije in empiričnim svetom politike« (Dryzek et al., 2006: 5).

Nedvomno drži, da je politična filozofija bila konstitutivna in je še vedno konstitutivna za politično znanosti, kajti razlaga tega, kar je, je vedno pogojena tudi s predpostavkami, kakšna naj bo politika in kakšna naj bo država. Poleg tega je tudi dejstvo, da so številne države bile in so še vedno regulirane in usmerjane na podlagi nekih normativnih idealov, ki so jih oblikovali različni normativni teoretiki oz. filozofi. Zato bi bilo nesmiselno zavreči njihove normativne teorije, kajti imele so in še imajo izjemno pomembne materialne posledice in lahko predstavljajo dobro osnovo za analizo dejanskega delovanja države oz. za oblikovanje razlagalnih teorij države.

Po drugi strani Held opozarja na še eno pomembno razsežnost in problematičnost stroge distinkcije med normativnimi in razlagalnimi teorijami države. Held poudarja, da je takšno razlikovanje lahko zelo problematično, kajti obstaja tudi neka vrsta prepletanja med obema tipoma teorij. Interpretacija in razlaga sta namreč vedno politično in družbeno pogojeni, kot tudi sama ontološka izhodišča različnih teoretikov:

Mnogo političnih filozofov vidi tisto, kar naj bi država bila, v državi, kakršna je. Družboslovci, po drugi strani, pa ne morejo mimo problema, da dejstva enostavno ne »govorijo sama zase«: dejstva so interpretirana in jih je treba interpretirati; okvir, ki ga prinesemo v proces interpretacije, določa, kaj »vidimo«, kaj opazamo in registriramo kot pomembno⁶. (Held, 2000: 13)

6 »Večina politične teorije ima neskončno normativno komponento – ne glede na to, ali je teorija sistematična ali diagnostična v svojem pristopu, besedilna ali kulturna v svojem fokusu, analitična, kritična, genealoška ali dekonstruktivna v svoji metodi,

V pričujoči knjigi se bomo ukvarjali z različnimi teorijami države, ki so bodisi želele spodbuditi določene spremembe države – npr. kakšna naj bo država, da bo postala neoliberalna država – bodisi želijo razložiti, kako se je država v zadnjih nekaj desetletjih spremenila in postala neoliberalna država⁷. Upoštevajoč zgornjo distinkcijo in tudi prepletenost teh dveh ravni, se bomo v knjigi ukvarjali z dvema tipoma teorij države: 1. z neoliberalnimi teorijami države; 2. s teorijami neoliberalne države. Gre za pomembno razliko, čeprav imata oba tipa teorij za predmet neoliberalno državo. Prvi tip teorij predstavlja normativni pristop, ki izhaja iz različnih šol in usmeritev v okviru »neoliberalnega miselnega kolektiva« (Mirowski in Plehwe, 2009) in poskuša prikazati, kakšna naj bi bila neoliberalna država in zakaj je potrebno oblikovati takšno neoliberalno državo. Drugi tip pa v bistvu analizira obstoječo neoliberalno državo, oziroma obstoječe neoliberalne države, in poskuša razložiti, kateri so njeni ključni elementi in kako se je neoliberalna država spremenila v odnosu do keynesijanske države blaginje⁸.

Preglednica 1: Razlagalne in normativne teorije države

Razlagalne teorije neoliberalne države	Normativne teorije neoliberalne države
teorije konkurenčne države	teorija Friedricha von Hayeka
teorija Wolfganga Streecka	teorija Milтона Friedmana
teorija Wendy Brown	
teorija Mariane Mazzucato	teorija Mariane Mazzucato

Vir: Lastni prikaz avtorja

V knjigi se konkretno ukvarjamo z dvema neoliberalnima teorijama države: teorijo Friedricha von Hayeka in teorijo Milтона Friedmana. Oba ekonomista sta v bistvu poskušala oblikovati idealni model države, ki naj bi

idealna ali delna v svojih postopkih, socialistična, liberalna ali konzervativna v svoji politiki« (Dryzek et al., 2006: 5).

7 Razumevanje teh sprememb države je »odvisno od partikularnega razumevanja same države, to pa je odvisno od specifičnih teorij značilnosti politične moči« (Cudworth in McGovern, 2007: 2).

8 Neoliberalne teorije države so v bistvu normativne teorije države – gre za idejo, kakšna naj bo država, kar je bil eden izmed ključnih elementov neoliberalizma in neoliberalnih teorij. Po drugi strani pa so teorije neoliberalne države razlagalne teorije, kajti analizirajo in razlagajo, kako in zakaj se je država, njeno delovanje in smoter, spremenila ter kaj so vzroki za te procese.

v čim večji meri podpiral širitev trga. O tem, kakšne so predpostavke in kam vodijo takšne ideje, bomo razpravljali v nadaljevanju, ko bomo analizirali obe normativni teoriji. Poleg tega analiziramo tudi tri teorije neoliberalne države, ki poskušajo razložiti, katere so ključne značilnosti neoliberalne države v primerjavi s keynesijansko državo blaginje. Gre za teorijo konkurenčne države, ki so jo razvijali Philip Cerny, Joachim Hirsch in Bob Jessop, teorijo države dolga in konsolidirajoče se države, ki jo je razvil Wolfgang Streeck, ter teorijo države kot podjetja, kot jo je razvila Wendy Brown. V posebno kategorijo sodi nekoliko notranje protislovna in nekoherentna teorija podjetniške države Mariane Mazzucato, kajti gre istočasno za razlagalno in za normativno teorijo države, pri čemer avtorica poskuša predvsem najti neke elemente znotraj neoliberalne države, razložiti, zakaj so to dobre prakse, in jih postaviti kot normo in kot osnovo za delovanje države tudi na drugih področjih onkraj neoliberalizma.

Preglednica 2: Neoliberalne teorije države in teorije neoliberalne države

Neoliberalne teorije države	Teorije neoliberalne države
teorija Friedricha von Hayeka	teorija konkurenčne države
teorija Milтона Friedmana	teorija Wolfganga Streecka
	teorija Wendy Brown
teorija Mariane Mazzucato	teorija Mariane Mazzucato

Vir: Lastni prikaz avtorja

1.3 Struktura in namen knjige

V knjigi na sistematičen in kritičen način razlagamo in analiziramo različne teorije države, ki so doslej v slovenski akademski skupnosti in tudi politologiji ostale prezrte ali pa le delno naslovljene. V knjigi nas bo zanimalo, kako različne teorije vidijo odnos med državo, družbo in ekonomijo, kako razlagajo spremembo države; kako razlagajo ključne vzroke za spremembo države; katere so ključne sile, ki vplivajo na spremembo države; kako razlagajo vpliv spremembe države na spremembo samega sistema držav ipd.

V knjigi bomo izhajali iz marksističnega teoretskega okvira in bomo neoliberalne teorije države in teorije neoliberalne države (med katerimi bodo nekatere tudi marksistične) kritično analizirali predvsem v odnosu do vprašanja razrednih razmerij moči, lastninskih odnosov in vloge države v reprodukciji kapitalizma. Želimo zapolniti vrzel, ki obstaja v slovenski

politologiji glede vprašanja teorij in konceptov države, ki pa so v luči kovidne krize, ki (lahko) predstavlja pomemben mejnik v politični praksi in posledično tudi na teoretski ravni, zelo pomembne za razumevanje delovanja države v odnosu do regulacije družbe in ekonomije. Namen knjige je v slovenski politološki prostor vpeljati in tudi širši javnosti približati izbrane teorije države, ponuditi kritično refleksijo le-teh ter razviti slovenski politološki besednjak in vpeljati nove koncepte.

Bralec bo v knjigi našel sistematično razlago dveh neoliberalnih teorij države – von Hayekove in Friedmanove. To predstavlja veliko novost v znanstveni literaturi v slovenskem jeziku in velik doprinos k politologiji in sociologiji na Slovenskem, saj so v slovenski politološki in sociološki disciplini politične in družbene ideje von Hayeka in Friedmana do sedaj ostajale nereflektirane. Ob tem pa knjiga tudi predstavlja ključne in najnovejše teorije neoliberalne države, ki so nemalokrat ostale v Sloveniji popolnoma prezrte, v tujini pa so zbudile obsežne razprave, in to ne le glede samih teoretskih in empiričnih izhodišč in zaključkov teh teorij, temveč tudi glede samih političnih posledic le-teh. Vprašanje, ali njihove teorije ponujajo ustrezne rešitve za probleme in protislovja postmodernih neoliberalnih kapitalističnih družb, bomo naslovili pozneje v sami analizi. Tako bomo dobili tudi drugačen vpogled v to, kakšna je ta neoliberalna država, kakšen je po novem odnos med državo, ekonomijo in družbo, in ne nazadnje, kaj je smoter države in njenih javnih politik.

Samo besedilo je razdeljeno na šest poglavij. Po uvodu se bomo ukvarjali s ključnimi značilnostmi države blaginje, kot se je vzpostavila po koncu druge svetovne vojne. Država blaginje predstavlja izhodišče in temelj vseh obravnavanih teorij države v tej knjigi – bodisi je predmet kritike neoliberalnih/normativnih teorij države bodisi služi kot osnova za razlago ključnih sprememb v delovanju države. Naslovili bomo kontekst nastanka povojnega sistema in tudi ključna protislovja države blaginje ter temeljne strukturne spremembe – globalizacijo, prehod iz fordizma v postfordizem ter financiacijo – ki so zamajale dotedanji sistem in v kontekstu spremenjenih razmerij moči v družbi odprle prostor za drugačno delovanje države.

Po razlagi ključnih vzrokov za spremembo keynesijanske države blaginje analiziramo neoliberalni teoriji države Friedricha von Hayeka in Milтона Friedmana, ki sta v veliki meri bili vodilo za spremembo države blaginje in izražata idejo, kakšna naj bi neoliberalna država bila. Gre za dve neoliberalni preksriptivni teoriji države. Tako von Hayek kot Friedman namreč poskušata ponuditi okvir za drugačno delovanje države, tako, ki bo bližje njihovemu ideološkemu in političnemu projektu – postaviti trg za temeljni

mehanizem regulacije družbe. V tem poglavju razložimo njuni teoriji in razumevanje države, pri čemer je poudarek na odnosu med politično oblastjo, vladavino prava, spremembo družbe in svetostjo prostega trga. Na koncu tega poglavju tudi razvijemo kritiko teh dveh teorij, predvsem v luči razumevanja države kot orodja za reprodukcijo kapitalizma in za vpeljevanje trga v vse sfere družbe.

V četrtem poglavju analiziramo teorije neoliberalne države. Gre za razlagalne teorije, ki poskušajo razložiti in opisati, kako deluje država v zadnjih treh desetletjih, predvsem v luči globalizacije, financializacije in prehoda iz fordizma v postfordizem. Te teorije analizirajo radikalne spremembe države in njenih javnih politik. Najprej bomo razložili teorije konkurenčne države, ki jo s podobnimi poudarki razvijajo Cerny, Hirsch in Jessop. V središče analize postavljajo imperativ konkurenčnosti, ki vlada med državami zaradi mobilnosti kapitala. Ob tem bomo razložili tudi teorijo Wolfganga Streecka o vzpostavljanju države dolga in konsolidirajoče se države v kontekstu reševanja finančne in gospodarske krize 2008. Poleg razlage ponujamo tudi kritiko teh teorij glede nejasnosti, nekoherentnosti in mogoče celo nereflektiranih protislovij znotraj samih teorij.

V petem poglavju analiziramo in primerjamo dve zelo različni teoriji, ki analizirata delovanje države kot podjetja. Najprej bomo razložili teorijo neoliberalne države kot podjetja, ki jo je razvila Wendy Brown, in ki izhajajoč iz Foucaultove teorije, poudarja vpliv idej in strukturnih sprememb, da države čedalje bolj delujejo kot podjetja. Druga teorija, ki jo zoperstavljamo teoriji Wendy Brown, je teorija Mariane Mazzucato, ki razvija teorijo podjetniške države kot odgovor na neoliberalizem in kot odmik od njega. Izhajajoč iz takšnih protislovij – da se na eni strani razlaga neoliberalno državo kot podjetniško državo, na drugi pa se podjetniško državo postavlja kot nasprotje neoliberalizmu – reflektiramo obe teoriji in pokažemo na pomankljivosti pri obeh⁹.

V šestem, sklepnem poglavju, bomo povzeli ključne koncepte in ključne poudarke predstavljenih teorij, pri čemer bomo te teorije postavili v širši kontekst kovidne krize. Poseben poudarek bo tudi na novih izzivih, ki jih prinaša ta kriza za politično teorijo in še posebej za teorije države, upoštevajoč, da se empirično dogajajo izjemno pomembne spremembe v primerjavi z

9 Knjigo lahko bralci, ki so že seznanjeni z osnovnimi idejami obravnavanih teorij države, uporabijo za poglobitev lastnih razumevanj. Poleg tega pa se zadnja podpoglavja 3., 4. in 5. poglavlja, v katerih analiziramo, primerjamo in podamo kritiko obravnavanih teorij države, lahko berejo tudi ločeno od preostale knjige.

zadnjimi tridesetimi leti. V tej luči tudi postavljamo vprašanje, ali lahko danes sploh še govorimo o neoliberalni državi, ne da bi zapadli v ahistorizem neoliberalizma. Ob tem naslavljamo tudi nekatere ključne naloge in ključna vprašanja teorij(e) države, ki jih bo potrebno nasloviti v okvirih kovidne krize in po njej.